

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

**Joannis Bonae, Eminentissimi S. R. E. Titulo S. Bernardi
Ad Thermas Cardinalis Presbyteri Opera Quotquot
hactenùs separatim edita fuerê Omnia**

Bona, Giovanni

Antverpiae, 1677

§. 3. Secunda divisio diei naturalis antiquo Romanorum more. Tertia divisio diei, & noctis artificialis. Cur divisa dies in 12. horas. De horis aequalibus, & inaequalibus: In vicissitudine diei & ...

urn:nbn:de:hbz:466:1-10805

nebris, & umbra mortis. O quando veniam, & apparebo Domine, ante faciem tuam! O quando videbo diem illum, diem jucunditatis, & lætitiæ; diem quem tu fecisti, ut exultemus, & latemur in eo! O præclarum diem illum, diem verum, diem æternum, diem voris omnibus expectandum! Caret horis, & tenebris dies ille, jugis in eo meridies est, quia claritas Dei irradiat illum. Atque utinam ad diem illum post tenebras hujus mundi perducere citius merear, tunc enim gaudens, & exultans non per temporum, & horarum momenta; sed sine intermissione cantabo tibi, qui me vocasti in admirabile lumen tuum.

METRUM VI.

Temporæ præcipiti glomerantur concita cursus,
Et refluant gyris noxque, diesque suis.
Atque ut bisseis finitur mensibus annus,
Sic totidem spatii dividit hora diem.
Dividit hora diem, justis & partibus æquat,
Dum subeunt proprias cuncta creata vices.
Uda prius siccos signavit clypeydra soles,
Et secuit calidos frigidam meta dies.
Scilicet impulsis agitatur solibus orbis,
Et refluit annus præcipitatur aquis.
Tum caput tenues percurrere tempus arenas,
Omnia nam rabido frangere dente solet.
Mox, quia sunt umbris humana simillima, gnomon
Innuat umbroso tramite lucis iter.
At nunc ad ferrum postquam migrastis ab auro
Secula, ferratis aufugit hora rotis.
Aufugit, & sese per ferrea puncta trucidans
Admonet ad duram nos properare necem.
O quicumque dies docuisti hac arte sicari,
Scito: non omnis hæc monumenta juvant.
Nam cur tam lentum tempus remoratur amantes,
Aut cur dissimili mobilitate viget?
Flet quidam longo sua duci stamina filo,
Dum cupit æterni Regis amore frui:
Alter ait, faciem si quando cernit Amantis,
Cur mihi contractis præterit hora rotis?
Nempe licet motum mensuret temporis hora,
Non tamen affertus queis agitatur amor.
Credite: dilato cruciantur tempore Amantes,
Estque illis anno longior una dies.
O igitur quando fugitivi temporis expers,
Lux mea, Christe Deus, te sine fine fruam!
Illa dies tenebris, horisque, ac sine carebit,
Unica si quando fulserit illa dies.

§. III.

Secunda divisio diei naturalis antiquo Romanorum more; Tertia divisio diei, & noctis artificialis. Cur divisæ dies in 12. horas. De horis equalibus, & inæqualibus. In vicissitudine diei, & noctis relucet mirabiliter Dei providentia.

I. **S**ecunda divisio diei plura noctis, & diei tempora subnotat, propriisque discernit nominibus, quæ apud Poetas, aliosque Scriptores passim observata inveniuntur. Ea omnia suo ordine Macrobius, & Censorinus exponunt. Incipiunt autem à media nocte, quod tempus principium, & postremum est diei Romani. Tempus, quod huic proximum est, vocatur de media nocte, sive mediæ noctis inclinatio. Sequitur Gallicinium, primus galli cantus post mediam noctem. Deinde Contincinium, cum & galli silent, & homines quiescunt. Tum primum diluculum, sive crepusculum matutinum, diei clarescentis exordium. Secundum diluculum vocatur manè, cum Sol videtur, & dies jam clarus est. Sol post hoc ad meridiem vergit, facitque meridiem, quod est mediæ diei nomen. Inde tempus occiduum, sive pomeridianum, vel de meridie. Hinc suprema tempestas novissimum diei tempus. Post supremam dicitur Vesper, ante ortum scilicet ejus stellæ, quam Plautus Vesperuginem, Ennius Vesperum, Virgilius Hesperon appellat. Inde porro crepusculum vespertinum. Post sequitur tempus, quod Antiqui primæ facis dicebant, vel prima face; sive quia, tunc primum accendebantur faces, & luminaria: sive quia, ut observat vir reconditæ eruditionis Joannes Brodæus ^r, tunc Venus fax cœlestis incipit lucere. Deinde concubium dicitur, cum itum est cubitum. Postea nox intempesta, quam Varro ^s noctis meridiæ vocat, tempus minimè idoneum rebus gerendis. Tum ad mediam noctem, & sic media nox. Hæc est diei civilis à Romanis observata divisio. Noctis partes eleganter describit Philosophus Medaurensis ^t, Ecce, ait, crepusculum, & nox provesta, & nox altior, & de

R r r r 3. inde

^r Io. Brodæus l. 4. miscell. c. 33. ^s Varro in Marci pore. ^t Apuleius libro 2. metamorph.

inde concubia altior, & jam nos intempesta. Tum noctis inducias cantus perstrepebat cristatae gallorum cohortis. His vocibus *ἡ νύκτις*, ut ajunt Græci, hoc est spatium lucis, atque noctis, à priscis Auctoribus passim describitur.

2. Tertia divisio diem, ac noctem artificialem in suas quoque partes distribuit. Diem artificialem intelligo præsentiam Solis super terram, à reali ipsius ortu usque ad occasum. Possunt equidem tam matutina, quam vespertina crepuscula, cum sint media inter diem, & noctem, ad utrumque referri, de qua re disputant Theologi ^u, Jurisque civilis, & Canonici Interpretes ^w. Sed ut omnibus controversiis clarè, & distinctè in hoc tractatu procedam: ego diem artificialem cum Mathematicis definitum ab illo puncto, quo Sol realiter secundum corpus, & substantiam suam super Horizontem emergens nobis exoritur, ad illud punctum, quo Horizonti nostro absconditus hemisphaerium istud suo corpore deserit, etiam si radius suis, & virtute adhuc illuminet. Noctem similiter esse dico ab occidente Sole ad orientem, omne id medium tempus ipsa vespertina, & matutina crepuscula comprehendens. Et dies quidem secundum quosdam ^x in mane, & vespere dividitur; in tempus scilicet antemeridianum, & pomeridianum: quo sensu horam pomeridianam pro vespertina, & ferotina; & Janum Consullem pomeridianum nuncupatum reperies apud Adrianum Turnebium ^y in Adversariis. Vel secundum alios, in mane meridiem, & supremum. Mane usque ad horam ante tertiam proceditur; meridies usque ad horam ante nonam; supremum usque ad Solis occubitum. Omnes verò Antiqui tam diem, quam noctem in duodecim horas dividere consueverunt. Hujus partitionis rationem affert Galenus ^z, quem laudat, & explicat Hieronymus Magius [†] multæ antiquitatis homo in variis lectionibus. Porro, inquit, numerum hunc duodenarium tamquam omnium utilissimum delegerunt. Di-

^u Theologi in 4. sent. distin. 13. D. Thom. 3. p. q. 51. art. 4. ad 2. ^w qu. 83. art. 2. ^x Legiste ad l. more Romano ff. de feriis, §. l. 2. §. 1. ff. de verborum signific. Canonistæ cap. si perfodiens, de homicidiis, & cap. consuluit. de off. & potest. jud. delegati. Ripa de noct. temp. c. 2. M. Ant. Natta consilio 469. ^y Suidas v. Hōs Censorin. de die nat. Aegid. in exam. p. 2. c. 2. ^z Turneb. l. 18. c. 13. [†] Isidor. l. 5. orig. Beda l. de rat. temp. c. de die. [†] Magius l. 1. c. 15. ^z Galen. l. de cujusque animi peccatorum noxia.

midium enim continet, & duplum, & quartum, & sextum, & duodecimum, quæ nullus alius post ipsum numerus usque ad vigesimum quartum continere videtur. Hunc etenim tamquam longiorem repudiarunt, & duodenarium numerum veluti commoderatum judicantes, in tot particulas totius diei tempus dividerunt. Hanc autem partitionem ex usu esse alii multi, & Romani ipsi experientia comprobantes, atque utentes ostendunt. Si quidem hæreditatem omnem, cum testamentum condunt, in 12. portiones distribuunt: & pondera, ac mensuras, quibus in vita opus est, in 12. partes dividunt. Hæc Galenus. Quod autem de 12. partibus hæreditatis dixit, habetur in Institutionibus Justiniani Imperatoris libro secundo ^a. Alii sectionem diei in horas 12. constitutam referunt à Mercurio illo Trismegisto, quem fuisse Jetro Madianitarum Sacerdotem, & Regem, atque Philosophum, socerum Moysis contendunt Hebræi apud Franciscum Georgium Venetum ^b. Hic cum observasset quoddam animal, de quo Horus Apollo ^c, & Pierius ^d in Hieroglyphicis, & Damascius in vita Isidori apud Photium ^e, duodecies in die, (sit pax naribus) lotium emittere, ex illo duodenario midiu in totidem partes diem distinxit. Mihi fabulam redolere videtur hæc foetida horarum institutio, quam tamen tacitus prætereire nolui, quod eam primi nominis Auctores referant, & probent. Ajunt autem Cynocephalum in æquinoctiis tantum, ælurum singulis diebus duodecies mingere, & horas hæc ratione indicare. Nec minus ridenda, & inter fabulosa figmenta numeranda videtur hæc parte subtilior quorundam observatio, qui ex cœli dimensione in 12. partes, secundum musicas proportiones horas item 12. adinventas existimant.

3. Solidior ratio petenda à Mathematicis. Hi ex circuli æquinoctialis conversione, itemque ex ortu, & occasu signorum horarum constitutionem desumunt. Sunt autem signa 12. Zodiacum circulum, quem ideo signiferum vocant, in 12. partes æqualiter dividunt. Horum nomina poetici fictionibus celeberrima hæc sunt. Aries, Taurus, Gemini, Cancer, Leo, Virgo, Libra, Scorpius, Sagittarius, Capricornus, Aquarius, & Pisces. Quod-

^a Instit. de hæreditibus instituendis §. Hæreditas. ^b Fr. Venet. tom. 1. probabilem. sac. Scripturæ sec. 6. prop. 256. ^c Hor. Apollo lib. 1. hierog. l. 15. ^d Pierius lib. 6. cap. 4. ^e Phot. C. od. 242.

Quodvis signum in 30. gradus dividitur, quare cum signa sint duodecim, in toto Zodiaco 360. gradus continentur. Hinc circulus obliquitate sua dierum, ac noctium inæqualitatem, omniumque temporum vicissitudinem causat: dirimit totum cœlum in duo hemisphæria, & est regula, & mensura motus planetarum, qui fit ab occasu in ortum. Alium item circulum describunt Astronomi in sphaera, quem vocant æquatorem, sive æquinoctialem ab utroque mundi polo æqualiter distantem, & in gradus etiam 360. divisum. Hujus officium est diem artificialem nocti adæquare, cum Sol per illum transit, quod bis in anno contingit, initio scilicet Arietis, & Libræ: Tempus quoque, primumque motum ab ortu in occasum spatio 24. horarum dirigere, & mensurare. Ex his duobus circulis duo genera horarum constituuntur, quorum unum ad æquatorem, alterum ad Zodiacum refertur. Primi generis horæ dicuntur æquales, & æquinoctiales, & unaquæque earum est vigesima quarta pars diei naturalis, continens illud temporis spatium, quo 15. gradus circuli æquinoctialis oriuntur, qui circulus, ut diximus, est graduum 360. & semel in die totus ascendit, & circumagitur super Horizontem. Æquales vocantur, quia semper ejusdem sunt quantitatis: æquinoctiales, quia ex motu uniformi dicti circuli defumuntur. Secundi generis horæ inæquales, planetariæ, naturales, & temporariæ nuncupantur. Harum intelligentia difficilior est; dupliciter enim accipi possunt. Primo pro eo spatio temporis, quo medietas unius signi super Horizontem emergit. Semper enim sex signa oriuntur in die, & totidem in nocte, sive dies brevissima, sive longissima sit. Ea signa, quæ rectè oriuntur, tardiores habent motum: ea quæ oblique, velociorem. Quæ verò signa rectè, quæ oblique oriuntur, ex his verbis cognosci potest.

*Rectæ meant, obliqua cadunt à sidere Cancræ.
Donec finitur Chiron: sed cætera signa
Nascuntur prono, descendunt tramite recto.*

Quam doctrinam Scotus f Poeta æterodoxus hoc carmine conclusit.

*Ergò via surgunt flexa caper, hydria, pisces,
Dux ovium, taurusque minax, geminique puelli.*

f Georg. Buchanan. lib. 4. Sphære.

*Ast cancer, Nemeseque pavor, virgoque malignæ
Desertrix terræ, spectesque bilancis, & acer
Scorpio, Centaurusque truci spectabilis arcu.
Conscendunt recto calum sublime meatu.*

Sex itaque signa à Cancro ad Capricornum, quæ in sphaera obliqua rectè oriuntur, & oblique occidunt, dies longos faciunt, & noctes breves: reliqua sex signa, quæ oblique oriuntur, & rectè occidunt, dies breves faciunt, & noctes prolixas. Non igitur oriuntur quolibet die plura, vel pauciora signa quam sex, quantumvis longa, vel brevis sit dies. Excipitur ab hac regula ea sphaera obliquitas, in qua poli elevatio excedit gradus 66. cum dimidio; nam ibi quædam signa nullo modo oriuntur. Non loquor hic etiam de sphaera recta, quia in ea semper æquales sunt ascensiones. Hora autem inæqualis accepta pro eo temporis intervallo, quo medietas cujusque signi oritur, inæqualis omnino est, seu cum ejusdem, seu cum alterius diei horis comparatur, quia non omnes medietates æqualiter ascendunt. Ideo Hipparchus Bythynus g libro secundo enarrationum ad Arati, & Eudoxi Phænomena, Arati, & Attali sententiam refellit existimantium ex ortu signorum horam noctis dignosci posse, quia videlicet inæquali temporis spatio ipsa signa oriuntur. Atque id etiam Manilius h in Astronomicis eleganti carmine explicuit.

*Nec me vulgatæ rationis præterit ordo,
Quæ binas tribuit signis surgentibus horas,
Et paribus spatiis æqualia digerit astra.
Ut parte ex illa, qua Phœbi ceperis orbis,
Discedat numeris, summanque accommodet
astris,*

*Donec perveniat nascentis tempus ad ipsum;
Atque ubi subsiterit, signum dicatur oriri.
Sed jacet obliquo signorum circulus orbe,
Atque alia instæcis oriuntur sidera membris:
Ast illis magis est rectus surgentibus ordo,
Ut propius nobis aliquod, vel longius astrum est.
In tam dissimili spatio: variisque dierum,
Umbrarumque modis, quis possit credere in horas
Omnia signa pari mundi sub lege manere?
Adde quod incerta est horæ mensura, neque ullam
Alterâ pars sequitur, sed sicut summa dierum
Vertitur, & partes surgunt, rursumque recedunt:
Cum tamen in quocunque dies deducitur astro,
Sex habeat supra terras, sex signa sub illis:*

Quo

g Hipparch. l. 2. c. 1. & 2. h Manilius l. 3. Astron.

*Quo fit ut in binas non possint omnia nasci,
Cum spatium non sit tantum pugnantibus horis,
Si modo bisseñae servantur luce sub omni,
Quem numerum debet ratio, sed non capit usus.*

Et quæ sequuntur satis diffusè. Secundo modo, qui communior est, & à nobis deinceps usurpandus, accipitur hora inæqualis pro duodecima parte cujuslibet diei, vel noctis artificialis: & tunc istæ horæ sunt æquales inter se, quia sunt omnes duodecima pars diei; sed dicuntur inæquales, quia horæ unius diei non æquantur cum horis alterius, neque cum horis nocturnis, nisi tantum bis in anno, initio Arietis, & Libræ. Exemplo res erit manifesta. Sit dies longior æstivi temporis, cum Sol oritur hora nona horologii Italici, hanc diem in 12. horas inæquales distinguamus, quælibet hora continebit minuta 75. horam scilicet integram æquinoctialem, & insuper quadrantem ejusdem horæ. Rursum sit dies brevior hyemalis, cum Sol oritur hora 15. hic dies in horas 12. inæquales divisus dabit singulis horis minuta dumtaxat 45. tres nimirum quartas partes horæ æquinoctialis. Hora enim 60. minutis constat. Ecce quomodo isti dies ad invicem sunt inæquales, æstivi namque horas multò longiores habent, quàm hyemales. Idem de noctibus dicendum est, quarum horæ 12. similes æstate breves, hyeme longiores sunt. Hinc Vitruvius Architectus horas solstitiales in Cancris signo amplissimas vocat, brumales verò horarum brevitates. Et Augustinus libro de vera Religione: Hora brumalis, inquit, æstivæ comparata minor est. Sic passim apud Poetas hora æstiva pro longiori, hyberna pro breviori posita reperitur. Martialis æstivam horam pro longissima posuit in hoc Epigrammate.

*Osia Prisce brevi poteris donare libello,
Hora nec æstiva est, nec tibi tota perit.*

Apud Plautum ^m cum Simo senex dixisset Pseudolo ebrio;

*Credo equidem potesse te, scelus, Massici montis
uberrimos quatuor
Eructus ebibere in hora una. Hyberna addito.*

Respondit Pseudolus, id est brevissima. Seneca ⁿ item in Agamemnone sic canit,

ⁱ Vitruv. lib. 9. cap. 9. ^k August. de vera Relig. c. 43. ^l Martialis lib. 12. ^m Plaut. in Pseudolo, act. 5. sc. 2. ⁿ Seneca in Agamem. v. 53.

*Sed cur repente noctis æstivæ vices
Hyberna longa spatia producant mora?*

Severinus quoque Boeth. ^o æstivæ noctis agiles horas vocat, dicens,

*Tu, cum fervida venerit æstas,
Agiles noctis divides horas.*

Ex his perspicuum est, cur istæ horæ dicantur inæquales. Planetariæ autem vocantur, quia per tales horas distinguuntur dominia Planetarum, ut ex Chaldaeorum observatione tradit Joannes Stofferinus ^p. Naturales item, & temporariæ appellantur, quia ductu naturæ didicerunt homines juxta temporum variationes ipsas quoque variari.

4. Hæ sunt horæ, quibus olim omnes ferè gentes utebantur. De Hebræis constat ex Evangelio cum Christus dixit ^q, *Nonne duodecim sunt horæ diei?* De Græcis testatur Galenus loco citato. Extat & luculentum Achillis Tati ^r Alexandrini de hac re testimonium, qui post erotica scripta de Clitophonte, & Leucippe factus est Christianus, & Episcopus, teste Suida. Hic in Isagogæ ad Arati Phænomena de horis disserens ait; Roget aliquis, cur dixerimus Solem in æstivo solstitio constitutum horarum 15. facere diem, in hyberno 9. cum tamen mechanicis horologiis, & hydrologiis dies perpetuò horis 12. constare videatur. Huic ita respondemus. Quemadmodum quilibet homo tam puer, quàm vir quinos in manu digitos habet, non tamen æquales: sic eandem habent horæ in diebus, ac noctibus magnitudinis, & celeritatis rationem; adeò ut magnarum magnæ sint, parvarum parvæ. Igitur æstivi dies hybernismajores intervallo constant horarum 15. æquinoctialium, quæ in 12. proportionem dividuntur. Idem de majoribus, & minoribus tam diebus, quàm noctibus judicium est. Eundem morem viguisse semper in Græcia ostendunt Constantinus Cæsar ^s cognomento Pogognatus, qui libro primo de re rustica diem, & noctem in horas 12. perpetuò dividit: & Secundus Atheniensis Sophista, qui in sententiis diem definit duodecim horarum decursum. De Romanis præter alia liquet ex eo Martialis ^t Epigrammate,

SSS quo

^o Boetius lib. 1. met. 5. ^p Stoffer. de usu Astrolabi par. 2. propos. 27. ^q Ioan. 11. 9. ^r Achill. Tatius, sive Statius Isag. cap. 25. circa finem. ^s Constantinus Cæsar lib. 1. Agricul. cap. 7. ^t Martialis. l. 4. Epigr. 8.

*Prima salutantes, atque altera continet horâ,
Exeret raucos tertia caustidicos.
In quintam varios extendit Roma labores,
Sexta quies lassis, septima finis erit.
Sufficit in nonam nitidis octava palestris,
Imperat extructos frangere nona toros.
Hora libellorum decima est, Eupheme meorum,
Temperat ambrosias cum tua cura dapas.*

Hanc denique horarum distinctionem sequitur Ecclesia in horis Canonicis. Sic horam primam dicimus, cum post solis ortum duodecima diei pars exacta est: tertiam, cum quarta pars: sextam, cum media. Idem proportionaliter de aliis horis dicendum est. Marcellus Francolinus vir accuratissimè doctus in fine celeberrimi operis de tempore horarum Canonicarum tabulas universales composuit totius Europæ usui accommodatas ad cognoscendam veram, & exactam horam cujusque officii quotidie celebrandi reductis horis inæqualibus ad communes, & æquinoctiales.

5. Sed quoniam de horis sermo est, præteriri nullatenus debent præclaræ quædam sanctorum Patrum sententiæ de diei, & noctis necessaria vicissitudine, deque admirabili providentia Dei, quæ in ea relucet. Theophilus Patriarcha Alexandrinus * ; Dies, inquit, & nox certis horarum sibi succedunt spatiis, paulatimque decrecentes, quod amittunt, recipiunt, & quod recipiunt tribuunt ad eandem mensuram bis in anno convenientes: nec manent in eodem statu, sed brevitate, & longitudine horarum momenta discriminant, ut utilem mundo faciant temporum diversitatem. Namque dies ordine, & circulo suo de noctis temporibus mutuatur, & rursus nox recipit, quod largita est: dumque vicissim & tribuunt, & accipiunt, & orbem quodam quod paulatim amiserant decrecentes, sensim crescentes accipiunt, creatoris interpretantur sapientiam. Titus * Bostrorum Episcopus hanc diei, & noctis alterationem ideo necessariam fuisse scribit, quia nox communis est requies omnium animantium. Deinde si semper esset dies, non possemus metiri tempus non divisum in partes: non posset in multis ratio vitæ iniri, & constare: quodque majus est, non esset voluptas luminis fruendi, si non essent tenebræ; lumen

u Theophil. Alexandrinus Epist. 3. Paschali, x Titus Bostr. lib. 2. adv. Manicheos.

enim continuum, neque quod lumen esset, cognosceretur. Extra culpam igitur, & querelam est nox, nec quod multa noctu scelera committantur, criminis rea illa est; animus enim accusari debet non tempus: nam si maleficus nocti pareret, dormiret sanè, hoc enim jubet nox. Dracontius, Christianus Poëta fidem probans resurrectionis ex hac diei, & noctis succellione desumit argumentum. Sic autem canit:

*Mortua nox sub luce cadit, perit aurea luna,
Atque per ascensus, & cornua colligit ignes,
Et dum cæca latet, reparato lumine fulget,
Mentiturque diem lux frigida, solis imago.
Lucifero redeunte polo moriuntur & astra.
Nuncius auroræ subductus morte diurna
Lucifer extinctas rescit per sidera flammâs,
Ex hinc nocturnum jubar emicat igne corusco,
Roscida punicum spargens aurora ruborem
Ducit ubique diem periturum noctis ab umbris:
Et tamen hæc de sole perit, quo missa rubebat.
Sol oculis cæli, famulus super astra Tonantis,
Cujus ab immensis languescunt sidera flammis,
Ne gelidis animetur aquis per cœrula Ponti,
Occidit ipse dies super æquora sole cadente,
Et quo demersus, novus æquore manè resurgit
Vespere nocturno hunc radiata luce rubentem.
Purpureis abscondit aquis, redditque diurnè
Depositum naturæ suæ sub nocte sepulchrum
Manè resurgentem de fluctibus orbe recepto.*

Sed de hac re nil verbis Tertulliani * doctius, nil elegantius. Dies, ait, moritur in noctem, & tenebris usque quaque sepelitur. Funestatur mundi honor; omnis substantia denigratur. Sordent, silent, stupent cuncta: ubique justitium est, quies rerum. Ita lux amissa lugetur. Et tamen rursus cum suo cultu, cum dote, cum Sole, eadem & integra, & tota universo orbi reviviscit, interficiens mortem suam noctem, rescindens sepulturam suam tenebras, hæres sibi existens, donec & nox reviviscat cum suo & illa suggestu. Agnovit & Dei mirabilem in die, ac nocte providentiam Theodoretus a: Et sanè, inquit, diem, & noctem veluti sorores quasdam videre est, quæ temporis spatia ad hominum usum invicem mutantur, simul & benevolè reddunt. Deficiente enim jam

Sff hyeme,

y Dracontius in Examer. c. 6. prope finem. z Tertul. de Resur. carnis cap. 12. a Theodoret. serm. 1. de providentia.

hyeme, & novo illucescente vere, quando mul-
ti admodum hominibus circa sua opera labores
exoriuntur: ut potè profectioes, & peregrinationes,
naviumque è portu deductiones, quando
& mare stratum, & hyberni frigoris rigore li-
berum est, terraque segetibus superbiens agri-
colam ad culturam vocat, & plantæ hortulanum
ad putationem, purgationem, rigationem, &
farritionem invitant: tunc, inquam, dies ope-
rationis tempus hominibus augens à nocte ho-
ras mutuò sumit; & paulatim quidem eas re-
cipit, ne nimio augmento iis noceat, qui ejus
opera ad res suas conficiendas utuntur. Ubi ve-
rò ad medium ætatis perventum est, definit
quidem mutuò sumere, mox verò debiti solu-
tionem aggreditur, adeò ut hanc nec vel in uni-
ci diei moram procrastinando rejiccat. Paulatim
autem, & sensim, quemadmodù ante acceperat,
ita quod acceptù est, reddit. Deinde ubi autum-
ni tempore nocti æqualis factus est, se hac mi-
norem fieri non pudet longam quietis opportu-
nitatem conficiens. Cum enim frigoris, pluvia-
rum item, luti, & cœni molestia domi deside-
re cogimur, nox ipso die multò nobis jucundior
est. Et sic quidem omnis vitæ nostræ cursus his
spatiis absolvitur, nec minorem quam dies, nox
hominibus utilitatem confert. Nam si lux quæ-
dam perpetua nullo alio intercedente medio
permanisset, certè nec annorum orbis, nec
mensium numerum discere, vel edocere potuif-
semus: sed unica illa dies continua totius præ-
sentis sæculi mensura fuisset, qualem nimirum
futuri illius sæculi conditionem fore credimus.
Illum quippè diem sine vespero fore, & omni
alia successione cariturum esse, edocti sumus.
Hæc, & alia plura elegantissimus Theodoretus.

§. IV.

*Dies in quatuor precipuas partes divisa ab
Antiquis. Item nox. Quid stationes, quid
vigilia sint. Quota hora quodlibet Offici-
um celebrandum. Quot sint partes Officii.*

Rursum Antiqui diem, & noctem in
quatuor partes æquales inter se dividere
solebant, quarum singulæ ab ultima hora in-
clusa nomen acciperent. Prima enim pars ho-
ram primam, secundam & tertiam continens,
Tertia dicebatur: Secunda horarum etiam tri-
um quartæ, quintæ, & sextæ, Sexta: Ter-
tia septimæ, octavæ, & nonæ, Nona: Quar-

ta à decima usque ad duodecimam ultima,
& duodecima appellabatur. Cornelius Janse-
nius ^b, Victor Geselinus ^c, & alii aliter expli-
cant hanc diei partitionem in quatuor sectiones,
sed errant toto calo, ut ostendit eruditissimus
Francolinus ^d, quem consulat curiosus lector:
nolo enim actum agere. Porro istæ horæ insig-
niores præ cæteris erant in rebus humanis, nam
teste Tertulliano ^e, diem distribuere, negotia
distinguerè, & publicè resonare solebant; Sem-
per, & ubique, ait ille, & omni tempore o-
randum, tamen tres istas horas Tertiam, Sex-
tam, & Nonam, ut insigniores in rebus huma-
nis quæ diem distribuunt, quæ negotia distin-
guunt, quæ publicè resonant, solemniores fe-
cerunt in orationibus divinis. Quare & frequen-
tior earum mentio in sacris, & profanis Au-
ctoribus habetur: & his duntaxat utebantur
Antiqui in designando tempore non solum
orationis, celebrationis Missæ, solvendi je-
junii, sed & aliarum rerum. Illud autem
hoc loco notandum est, quod jam dicta
trium horarum intervalla communiter olim
pro una hora accipiebantur. Sic quæ de ho-
ra tertia à priscis Scriptoribus notantur, non
præcisè de hac hora, sed de prima etiam,
& secunda intelligi debent, ita ut sub ter-
tiæ nomine totum tempus ab ortu solis ad
ipsam tertiam comprehendatur. Censorinus
^f de die natali, Veteres, inquit, diem qua-
drupartito, sed & noctem similiter divide-
bant. A Græcis quoque usurpatam hanc di-
stinctionem constat ex Pausania in Messe-
nicis, Suida verbo $\phi\epsilon\gamma\iota\alpha$ & Onofandro ^g in
strategico. Etiam Levitas apud Hebræos ser-
vasse noctis vigiliæ, quas Græci $\theta\upsilon\lambda\alpha\gamma\iota\alpha$ vo-
cant, & ternarum horarum observationem
habuisse, Divus Augustinus ^h asseverat. Le-
gendus Baronius ⁱ, qui tomo primo Anna-
lium hanc doctrinam luculenter confirmat.
Favent & plurimæ sacrorum Canonum san-
ctiones ^k. Marcus Varro ^l, quem refert,
& probat Carolus Sigonius ^m, Cosconius, in-
quit, scribit in actionibus Prætores Ac-
censo

^b Cornel. Iansenius in Conc. Evang. c. 143. ^c Victor
Geselin. in notis ad hym. 1. Prudentii Cath. ^d Francolin.
de temp. hor. Canonic. cap. 21 ^e Tertull. de jejuniis. cap. 10.
^f Censorin. c. 10. ^g Onofand strateg. c. 10. ^h Aug.
l. 4. qu. 4. sup. Nym. i Baron. an. 34. nu. 162. ⁱ seq.
^k c. nocte. c. solent. c. de hoc, de consecr. dist. 1. item c. fin.
dist. 44. ^l c. 1. dist. 75. ^m Varro, l. 5. de lingua Latina,
m Sig. l. 1. de jud. c. 9.